

CONLOCUIREA ETNICĂ ÎN ROMÂNIA REZULTATE ALE CERCETĂRILOR DE TEREN

DOREL ABRAHAM, ILIE BĂDESCU

A. Conlocuirea cu maghiarii

Ancheta conlocuirii etnice începe cu nivelul evaluării atitudinilor și sentimentelor etnice într-o populație, continuă cu determinarea balanțelor conlocuirii și se încheie cu examinarea variațiilor regionale ale conlocuirii (zonele de conlocuire etnică).

Studiul sentimentelor interetnice (în genere, al reprezentărilor etnice, atât de importante uneori în construcția imaginii de sine a unei etnii) ridică probleme metodologice speciale. Reamintim, pe scurt, că în abordările tradiționale sistemul de referință și unitatea de studiu erau unul și același lucru: comunitatea considerată în sine, asemenea unei monade. Cercetările etnice, în special cele americane, au fost nevoite să renunțe la perspectiva comunității monadice. Unitatea de studiu este grupul etnic (negrii, sau evreii, de pildă, în SUA), dar sistemul de referință este relația intergrupală (interetnică). Prin urmare cadrul de cercetare este interacțiunea grupurilor etnice.

Sistemul de referință trebuie să fie nu comunitatea etnică (oricare ar fi ea), ci intercomunitatea sau, dacă se admite, comunitatea interetnică. Ca să înlăturăm orice alunecări vom vorbi despre relația interetnică socotind-o o relație intercomunitară, în care intervin, de fiecare dată, nu o singură comunitate, ci cel puțin două, nu un singur subiect, ci două, nu o singură judecată, ci două, așa încât, criteriile, noțiunile și enunțurile trebuie examinate în context interacțional. Riscul cel mai mare, dacă nu se acceptă asemenea situații este acela al etnocentrismului lateral. De exemplu, ungurii ar putea considera că pot judeca singuri, fără germani și fără români, chestiunile vieții colective dintr-o provincie dată, adică dintr-un teritoriu de conlocuire (cum ar fi Transilvania). Această situație este expresia unui etnocentrism unilateral.

Studiul sociologic al conlocuirii ne cere să renunțăm la ipoteza etnocentrică, o ipoteză care respinge ideea *conlocuirii* și propune, în schimb, modelul *zonelor de autonomie etnică*. Noțiunea zonei de autonomie etnică presupune înlocuirea conceptului de conlocuire (deci un model de locuire comună a teritoriului) cu conceptul de locuire etnică separată (administrarea etnică a unui teritoriu sau regiuni). Problema este dacă localități sau chiar subzone cu grupuri etnice majoritare reprezintă o bază suficientă pentru înlocuirea principiului conlocuirii cu principiul locuirii etnice separate, adică al unor unități teritoriale decupate după criterii etnice și urmând să fie autonomizate administrativ tot după criterii etnice.

Nu ne propunem să discutăm însă aici chestiunea. Vrem doar să examinăm starea reală a conlocuirii pe provincii istorice pentru a determina dacă în mentalul colectiv s-au creat clivaje mentale pe liniiamente inter-etnice, ceea ce, desigur ar pune sub semnul întrebării principiul și modelul zonei de conlocuire. Datele din cercetarea noastră sunt următoarele:

Tabelul 1

Sentimente față de maghiari pe regiuni istorice (in %)

Sentiment interetnic	Nonrăspuns	Foarte nefavorabile	Nefavorabile	Favorabile	Foarte favorabile
Total	9	10	29	44	7
Banat	4	4	4	89	—
București	6	17	30	44	3
Crișana-Maramureș	2	7	26	51	14
Dobrogea	7	18	33	42	—
Moldova	18	8	42	29	4
Muntenia	7	8	40	40	44
Oltenia	8	12	26	51	3
Transilvania	8	11	18	48	15

Din tabel reiese că sentimentele favorabile și foarte favorabile pentru maghiari ($44\% + 7\% = 51\%$), la scară națională, au o pondere mai mare în populație decât cele nefavorabile (30%) și foarte nefavorabile (10%), care ating împreună o proporție de 40% . Atitudinea favorabilă față de maghiari reprezintă tendința dominantă a psihologiei etnosociale a populației românești. *Cum se distribuie sentimentele etnice (față de maghiari) pe grupe de vârstă?* Sentimentele nefavorabile (care le însumează pe cele nefavorabile și cele foarte nefavorabile) nu înregistrează variații semnificative (pe categorii de vârstă).

Prin urmare ponderea semnificativă a celor cu sentimente nefavorabile nu se situează, cum s-a crezut, în populația de vârstă mijlocie (30—60 de ani). Presa, atât cea românească cât și cea maghiară au susținut că regimul totalitar a creat o atitudine „antimaghiară”. Cercetarea noastră nu confirmă o astfel de opinie. O altă prejudecată infirmată în cercetarea de față este aceea că cei mai nefavorabili maghiarilor ar fi transilvănenii. În realitate, ponderea cea mai mare a celor cu sentimente nefavorabile apare în regiuni cu o proporție foarte scăzută de maghiari (Moldova, Dobrogea), nu în cele cu o proporție mai ridicată de maghiari (Banat și Transilvania). În fine, o a treia prejudecată, care cade în fața datelor cercetării se referă la balanța conlocuirii româno-maghiare. Ceea ce predomină în psihologia populației din România este atitudinea favorabilă, nu cea nefavorabilă față de maghiari. Variația regională a sentimente-

lor favorabile pentru maghiari este însă foarte mare: de la 89% (în Banat) la 33% în Moldova. Regiunile cele mai „favorabile” pentru maghiari sunt Banatul, Crișana și Transilvania. Regiunile în care înregistrăm ponderea cea mai scăzută a celor cu sentimente favorabile sunt: Moldova, Dobrogea și Muntenia. Pentru a determina profilurile regionale ale conlocuirii vom alcătui balanțele comunicării inter-etnice sau ale con-locuirii (balanțele etnoscopice pe regiuni istorice). Să prezentăm, în acest scop, tabelul cu frecvențele cumulate ale celor cu atitudini favorabile și foarte favorabile, pe de o parte, și ale celor cu atitudini nefavorabile și foarte nefavorabile pe de alta. În același tabel vom înscrie și indicii Hofstätter (pe regiuni) și rata intensității atitudinii etnice.

Tabelul 2

Frecvența atitudinilor față de maghiari pe regiuni în indicii conlocuirii (în %)

Atitudinea/Zonală	Nonrăspuns	Nefavorabilă	Favorabilă	Rata de intensitate a atitudinii dominante	Indicele lui Hofstätter
Total	9	39	51	0,47	10,92
Banat	4	8	89	1,82	77,7
București	6	47	47	0	0
Crișana-Maramureș	2	33	65	0,98	31,3
Dobrogea	7	51	42	-0,43	-8,3
Moldova	18	50	33	-1,03	-13,9
Muntenia	7	48	45	-0,13	-2,79
Oltenia	8	38	54	0,59	14,7
Transilvania	8	29	63	1,08	31,2

Trasând balanțele conlocuirii, pe regiuni, într-o reprezentare cartografică, acestea sunt favorabile maghiarilor din România în 5 dintre cele 8 provincii istorice și sunt ușor defavorabile maghiarilor în trei provincii istorice (Dobrogea, Moldova și Muntenia).

Maghiarii nu sunt respinși deci nici în Transilvania, nici în Banat, ci în Moldova. Pe ansamblu, imaginea pe care o proiectează majoritatea românilor este aceea a conlocuirii.

Există un raport între harta etnică obiectivă și harta etnică subiectivă. Etnoscopia relațiilor interetnice ne permite și chiar ne cere să suprapunem cele două hărți pentru a sesiza eventualele incongruențe. Principiul cartografierii suprapuse este esențial pentru cercetările de etnoscopie. Orice populație deci, suprapune peste harta etnică reală un model propriu de organizare a locuirii colective, acest model subiectiv (mental) poate să coincidă sau nu cu principiile statale din Constituție. *Statul Român promovează principiul con-*

Locuirii etnice. Am văzut că populația majoritară adoptă același model mental de locuire a teritoriului: bazat adică tot pe principiul conlocuirii etnice. Prin urmare, *harta politică, harta etnică și harta socio-mentală se află într-o congruență.* Acest aspect se constituie într-un factor de mare stabilitate internă a statului și națiunii române. Factori puternici ar trebui să fie mobilizați pentru a distruge unitatea de locuire colectivă a teritoriului românesc. Etnoscopia ne dezvăluie în spațiul românesc una dintre zonele teritoriale cele mai compacte din Sud-Estul Europei.

Analiza etnomorfologică se încheie cu tipologia zonelor de conlocuire. Construcția acestei tipologii se bazează pe determinarea locului pe care-l deține o zonă de conlocuire pe scara indicilor Hofstätter. Această scară de notare are următoarele praguri: -1 , $-0,5$, 0 , $+0,5$ și $+1$.

I (-1 la $-0,5$) = atitudine de respingere a valorilor respectivului grup etnic și stilului său de viață, opțiune pentru locuire etnică separată, acesta este modelul bazat pe refuzul stilului propus de „celălalt”. Relația interetnică este caracterizată de respingerea contactelor, a împrumutului de modele și forme de viață de la „celălalt”. Este un „model etnocentrist”.

II ($-0,5$ la 0) = Neutralitate, modelul pluralismului valorilor, orientarea puternică spre propriile valori (valorile autodefinirii) plus toleranța (indiferență) față de valorile „Celuilalt” (grup etnic). Ignorarea valorilor comprehensiunii nu înseamnă, deci, respingerea etnică a celuilalt. Este doar indiferență față de „el”. Am denumit acest model de conlocuire „model cantonal”. Refuzul „mixajului etnic” nu înseamnă, în acest caz, respingere etnică. Acesta este nivelul de la care începe relativismul cultural.

III (0 la $+0,5$) = Model intercultural, bazat pe o bună circulație a valorilor, modelelor și persoanelor, pe împrumuturi culturale și pe acceptarea celuilalt. Acceptarea acestuia nu înseamnă însă renunțarea la propriile valori. Este, deci, un echilibru puternic între valorile autodefinirii (etnice) și ale comprehensiunii celuilalt. Acceptarea nu se confundă cu atracția, chiar dacă se poate transforma ușor în atracție spre „celălalt”, acesta este modelul tendinței spre cooperare și bună înțelegere reciprocă, ce va culmina în zonele situate pe treapta următoare (ultima) a scării.

IV ($+0,5$ la $+1$) = Modelul universalist; precumpănesc standarde și criterii universaliste, care șterg diferențele etnoculturale sau în orice caz diminuează conștiința diferențelor și-o accentuează pe aceea a lucrurilor comune, a unității. Acesta este modelul cosmopolit.

Există, deci, în România, trei zone de conlocuire cu maghiarii:

a. zona a IV-a în care se încadrează Banatul; populația acestei zone dezvoltă un model universalist de conlocuire centrat pe criterii și standarde indiferente la „valorile” specificului etnic și ale autodefinirii; în această zonă predomină, așadar, modelul cosmopolit sau universalist.

b. zona a III-a în care se includ regiunile istorice ale Transilvaniei, Crișanei, Bucureștiului și Olteniei; populația acestei zone promovează un model intercultural, bazat pe echilibrul dintre valorile autodefinirii etnice și ale comprehensiunii (relativismului cultural), având o puternică orientare spre cooperare și înțelegere etnică.

e. zona a II-a în care se includ regiunile Dobrogea, Moldova și Muntenia; populația din această zonă cultivă modelul pluralist, refuză stilul, atitudinile (pretențiile) și criteriile etnice ale maghiarilor, fără a respinge comunitatea etnică însăși (conlocuirea cu ei). Este modelul unei conlocuiri bazată pe refuzul modelului propus de „celălalt” (grup etnic), nu însă pe respingerea etnică a grupului însuși. (Refuzul modelului nu atrage/nu implică și respingerea etnică a grupului).

B. Conlocuirea cu țiganii

Romii compun grupul etnic înconjurat de un halo de respingere multi-etnică. Dacă luăm în considerare datele de anchetă cu limitele eșantionului privind reprezentativitatea pe toate grupurile etnice, ei sunt respinși 100% de germani, 50% de maghiari, 77% de români, 24% de ci înșiși, 63% de alte naționalități (ucraineni, evrei, ruși-lipoveni etc.). Nici un alt grup etnic nu mai este respins cu o asemenea majoritate.

Fenomenologia sentimentelor nefavorabile față de romi ne dezvăluie un profil etnic cu totul aparte. Datele privind sentimentele față de romi în România, arată că 46% din populația eșantionului are sentimente „foarte nefavorabile” față de romi, 34% are sentimente „nefavorabile”, populația cu sentimente favorabile având o pondere de 19% iar cea cu sentimente foarte favorabile 2%.

Orizontul de actualitate al problemei romilor este indubitabil dacă ținem seama de proporția foarte mică (5%) de nonrăspunsuri. Pe de altă parte, avem ocazia acum să înțelegem diferența dintre atitudinea de refuz sau chiar de respingere a unui „stil” etnic și atitudinea segregționistă, de respingere a grupului însuși. Noi credem că numai când procentul respingerilor atinge valori foarte înalte (între 85—100%) se poate vorbi despre un cadru care poate genera o atitudine segregționistă. Însă chiar și respingerea foarte ridicată nu trebuie considerată drept indicator al unei atitudini segregționiste, așa cum a rezultat și din aplicarea scalei distanței sociale, ci doar al unui cadru care poate genera asemenea atitudini sau, mai precis, le poate tolera (ceea ce nu înseamnă că le și generează în mod obligatoriu). Respingerea grupului etnic este o trăsătură proprie atitudinii favorabile segregării etnice. Respingerea stilului de viață (conviețuire) propriu unui grup, însă, nu este tot una cu respingerea grupului. Este numai refuzul „modelului”, refuzul stilului de a fi (de viață) al grupului respectiv. Din punctul acesta de vedere se cuvine observată distribuția regională a sentimentelor față de romi. Ei sunt foarte puternic respinși în Crișana—Maramureș (86%), în Moldova (83%), relativ puternic respinși în București (75%), în Oltenia (73%), destul de ferm respinși în Dobrogea (69%), în Banat (62%), în Transilvania (62%), în Muntenia (77%). În fine, avem ocazia să consemnăm prăbușirea unei nefericite prejudecăți, care a dominat considerațiile intelectual-s sofisticate ale unei părți din presa noastră cu privire la caracterul antițigănesc al ruralului.

Dacă cumulăm frecvența celor nefavorabili și a celor foarte nefavorabili față de romi în rural, pe de o parte, și în urban, pe de alta, nu putem spune că ruralul este mai nefavorabil ($36\% + 38\% = 74\%$) decât urbanul ($32\% + 42\% = 74\%$). Prin urmare, nu putem vorbi despre o condiționare rezidențială (rural-urban) a atitudinii față de romi.

Nu putem vorbi de variațiuni semnificative ale atitudinilor față de romi nici în raport cu sexul populației. Pentru a determina variațiile regionale ale conlocuirii vom determina balanțele etnoscopice ale relațiilor de conlocuire dintre români și țigani. Acestea permit vizualizarea raportului tendințelor atitudinale în cuprinsul celor opt regiuni istorice.

Balanțele conlocuirii arată că în toate provinciile istorice tendința dominantă a psihologiei populației față de romi este aceea dată de atitudinea nefavorabilă. Nicăieri, însă, în nici una dintre provincii, nu întâlnim o reacție de „respingere etnică”, adică „unanimă” a grupului, semn că avem de-a face cu o respingere a stilului de viață al romilor (nu a grupului etnic însuși).

Este neîndoieșnic, bunăoară, că populația romilor a suferit, după 1989, o foarte puternică polarizare, astfel că au apărut romi foarte bogați (milionari etc.) și romi foarte săraci. Există chiar riscul ca pătura romilor îmbogățiți (unii peste noapte) să se folosească de „romii săraci” în zona „afacerilor interlope”, ceea ce conferă specificitate „chestiunii țigănești” în actuala conjunctură.

Atitudinile nefavorabile intrunesc procente mari în regiunile istorice: 62% în Banat (unde atitudinea favorabilă pentru maghiari atingea 89%), 75% în București, 86% în Crișana—Maramureș, 69% în Dobrogea, 83% în Moldova, 77% în Muntenia, 73% în Oltenia, 62% în Transilvania. Calcularea coeficientului de înclinare a balanței etnoscopice (balanța conlocuirii) arată că aceasta se înclină puternic spre atitudinile nefavorabile față de țigani în toate provinciile.

Modelul de locuire proiectat de populație în teritoriu, în ceea ce privește populația romilor, este acela al unei locuiri separate (maxim separate). Să ne reamintim că cele patru intervale redau:

- a — dorință maximă de separare (respingere)
- b — dorință medie de separare (neutralitate)
- e — acceptare medie
- d — acceptare maximă

Am preluat valorile acestui indice într-un tabel comun cu valorile coeficienților etnoscopici ai conlocuirii (și, evident, cu frecvența răspunsurilor).

Indicele opiniei dominante variază între -1 și $+1$ sau -100 și $+100$ și, ca atare, rezultă cele patru intervale: intervalul dorinței de maximă deosebire sau separare: $(-1; -0,5)$; intervalul dorinței medii de diferențiere și separare: $(-1; -0,5)$; intervalul dorinței medii de diferențiere și separare: $(-0,5; 0)$; intervalul acceptării medii: $(0; 0,5)$; intervalul acceptării maxime: $(0,5; 1)$.

Să redăm profilul teritorial al locuirii colective a romilor.

Există, iată, două zone de conlocuire cu țiganii în România, după cum urmează:

I (1; 0) = zona I în care se manifestă un model bazat pe respingerea valorilor și stilului de viață al romilor; acest model se referă la orientarea colectivă spre diferențierea de romi și spre locuire etnică neamestecată cu ei. „Relația” de conlocuire dezvăluie tendința spre refuzul „contactelor” cu romii și a împrumutului de modele și forme de viață de la aceștia. În această zonă de conlocuire se încadrează Moldova, Oltenia și Transilvania (provincii cu diferențieri culturale notabile între ele și cu tradiții istorice relativ distincte). Este modelul respingerii etnoculturale, ale refuzului contactelor și împrumutului de „modele” și forme de viață de la romi („Celălalt”).

II (-0,5; 0) = zona a II-a, în care se încadrează toate celelalte „regiuni istorice” (Banat, București, Crișana, Muntenia și Dobrogea). Populația menține și aici orientarea spre o atitudine de neutralitate etnică și de neamestec, dar sensul acestei orientări preia modulații noi: atitudinea de respingere lasă loc unei „filosofii pluraliste” și deci unei ușoare orientări spre „relativismul cultural” („îngăduință” pentru felul de a fi al celuilalt pe care totuși nu-l

Tabela 3

Modele, de conlocuire (determinate pe baza indicelui Hofstätter)

	Indicii opiniei dominante			
	Respingere -1	Neutralitate -0,5	Acceptare medie 0 +0,5	Acceptare maximă +1
Banat	-50,3			
București		-34,0		
Crișana-Maramureș		-49,9		
Moldova	72,0			
Muntenia		-39,2		
Olteni	69,0			
Transilvania	55,2			
Total România (profil global)				

aprobă, dar nici nu-l resping cu fermitate). Dacă zona I este zona „exigenței etnoculturale reci”, a „implicabilului etnocultural” în fața unui stil dezaprobat, în schimb, zona a II-a este aceea în care se infiripă „îngăduința”, deși nu scade „dezaprobarea” sau „refuzul”. „Iată, ar zice careva, care împărtășește aceste atitudini, mie nu-mi place cum se poartă și cum trăiesc românii, dar nu-mi propun să le cer să se schimbe”. Refuzul mixajului etnic nu înseamnă deci refuzul grupului etnic și deci respingerea etnică. Este un refuz cultural. Este modelul conlocuirii pluraliste, bazat pe „îngăduirea celuilalt” de la care totuși, nu te gândești să împrumuți nimic, fiindcă nu-l socotești demn de interes sau de vreo valoare.

C. Conlocuirea cu germanii

Studiul conlocuirii cu germanii este testul relevant al chestiunii etnice în România. Raportul populației majoritare cu etnicii germani face proba capacității de „decentrare” culturală a românilor și dezvăluie în relativismul cultural al acestora o notă caracteristică a „specificului național”. Sentimentele față de germani arată clar că în mentalul colectiv românesc nu există

clivaje mentale pe liniamente interetnice, ceea ce aduce o dovadă peremptorie pentru opțiunea românească fundamentală în favoarea modelului conlocuirii și împotriva locuirii etnice separate a regiunii (autonomii etnice și segregacionism). Din datele de anchetă reiese cu pregnanță că sentimentele favorabile și foarte favorabile față de germani reprezintă $17\% + 63\% = 80\%$. Sentimentele nefavorabile (4%) și foarte nefavorabile (1%) apar într-o proporție extrem de redusă (abia 5%). Examinând fenomenul în perspectivă etnomorfologică vom constata că în toate regiunile proporția covârșitoare revine celor cu sentimente favorabile pentru germani. Conlocuirea cu germanii pare a fi un fenomen etnomorfologic compact și relativ omogen.

Evaluarea etnomorfologică a sentimentelor nefavorabile ne arată o ușoară diferențiere regională. Banatul este aria în care nu întâlnim sentimente nefavorabile deloc (0%) față de germani. În Transilvania ponderea celor cu sentimente nefavorabile este foarte redusă, (4%) ca și în Dobrogea (2%) sau în Crișana—Maramureș (4%). Zonle cu cea mai mare incidență a sentimentelor nefavorabile sunt Muntenia și Moldova (9%) și (8%). În ciuda unor aprecieri ideologice, care atribuie ruralului un înțeles „reacționar” (mediu închis, reactiv față de „străin” — xenofob — puternic etnocentrat etc.), datele cercetării noastre arată din nou, că ruralul nu este un mediu ostil etnologic, ci, dimpotrivă, este extrem de favorabil conlocuirii etnice. Altminteri spus, populația din mediul rural aderă la modelul etnomorfologic al conlocuirii, nu la cel al locuirii etnice separate. Ponderea celor favorabili față de germani în rural este de 69% față de numai 55% în urban, iar a celor foarte favorabili este, în rural, de 19% față de numai 14% în urban. În schimb ponderea celor cu sentimente nefavorabile în urban este de 6% față de numai 3% în rural.

Din datele privind sentimentele favorabile față de etnicii din România pe medii rezidențiale, reiese cât se poate de clar că ruralul este chiar mai favorabil față de grupurile etnice, decât urbanul. Sentimentele favorabile față de etnicii minoritari au următoarea distribuție rezidențială: față de maghiari: 55% în rural și 46% în urban; față de romi: 24% în rural și 18% în urban; față de germani: 88% în rural și 69% în urban; față de evrei: 72% în rural și 52% în urban; față de ucrainieni: 59% în rural și 48% în urban; față de lipoveni: 58% în rural și 44% în urban.

Ruralul, deci, nu-l respinge pe străin, nu este xenofob, așa cum reiese din portretul robot pe care i l-au făcut unele studii de cabinet. Aceste date atestă că niciodată „răul politic” al regimului totalitar n-a putut dezechilibra „binele etnopsihic” în România. „Răul politic” a avut efecte distructive asupra stărilor sociale, economice, culturale, morale chiar, dar n-a putut afecta fundamentele „sufletului etnic” al poporului român.

În general, putem spune că sentimentele nefavorabile față de germani au ponderi extrem de scăzute la toate grupurile etnice, ceea ce arată că germanii se bucură de o conlocuire multiethnică extrem de favorabilă. În plus, sentimentele față de propria etnie sunt absolut pozitive, ceea ce arată că strategia identitară a germanilor se bazează pe o estimare pozitivă unanimă a sinelui etnic, adică pe un puternic sentiment etnic, ceea ce iarăși înlătură prejudecata conform căreia sentimentele etnice unanim pozitive ar fi o „piedică” în calea aprecierii pe care ți-o pot acorda „ceilalți”. Iată că o etnie cu un sentiment ultrafavorabil despre sine și deci cu o imagine pozitivă a sinelui etnic, așa cum se dovedește a fi grupul etnicilor germani, nu stârnește reacția

negativă a celorlalte grupuri etnice, care nu se simt nici „lezate” și nici „jignite” de sentimentul etnic ultrafavorabil pe care-l au etnicii germani despre ei.

Pentru evaluarea „spațiilor de conlocuire” a românilor cu germanii, vom determina „balanțele etnoscopice regionale”, așa cum am procedat în cazul maghiarilor și al romilor.

Datele analizei etnomorfologice sunt de trei tipuri: **a.** frecvența atitudinilor favorabile/frecvența atitudinilor nefavorabile (balanța etnoscopică); **b.** rata de intensitate a atitudinii etnice dominante (favorabilă sau nefavorabilă); **c.** indicele opiniei dominante (al lui Hofstätter).

Tabela 4

Frecvența atitudinilor pe regiuni istorice și indici etnomorfologici

Regiuni istorice	Atitudini și indici					
	Nefavorabile	Favorabile	Nivel de echilibru între cele două atitudini	Prag critic (diferența dintre ele)	Rata atitudinii dominante	Indicele opiniei dominante
Total	5	80	40	75	1,87	63,7
Banat	—	100	50	100	2,00	100
București	5	86	43	81	1,88	72
Crișana-Maramures	4	91	45	87	1,91	81
Dobrugea	2	93	46	91	1,96	87
Moldova	8	70	35	62	1,77	48
Muntenia	9	78	39	69	1,77	59
Oltenia	5	81	41	77	1,88	66
Transilvania	4	80	40	76	1,99	63

Observăm deci că în toate regiunile istorice atitudinea favorabilă este covârșitoare față de cea nefavorabilă, ceea ce arată că balanța etnoscopică înclină masiv în favoarea unei conlocuiri pozitive cu etnicii germani. Într-un spațiu marcat de asemenea balanțe etnoscopice nu ne vom aștepta să întâlnim conflicte interetnice. Dacă totuși s-ar produce, n-am putea susține că ele ar avea o geneză locală. Spațiul de conlocuire cu germanii este, deci, pozitiv, ceea ce arată o locuire colectivă securizată, armonioasă, protejată etnosocial.

Toate provinciile istorice, fără excepție, întrețin și favorizează spații de conlocuire pozitivă, în care predomină atitudinile pozitive de maximă intensitate, situând regiunile istorice la vârful de sus, pozitiv, al scării conlocuiri etnice.

Regiunile istorice își asociază indici Hofstätter pozitiv-înalti (peste $+0,50$ sau $+50\%$). Regiunea cu indicele Hofstätter cel mai înalt este Banatul ($+100\%$), iar regiunea cu indicele cel mai scăzut (dar totuși înalt pozitiv) este Moldova ($+48\%$).

Cartografic, România este încadrabilă practic într-o singură zonă (unitară, omogenă) de conlocuire cu germanii, Moldova fiind și ea în apropiere. Altminteri spus, România este un spațiu de conlocuire etnică unitară cu germanii, ceea ce înseamnă că pentru nemți nu există zone favorabile și zone nefavorabile de conlocuire.

D. Conlocuirea cu evreii

Studiul conlocuirii cu evreii este testul „popular” sau de „masă” în așa-numita „chestiune a antisemitismului” în România. Pentru a verifica ipoteza antisemitismului, în perspectivă etnomorfologică, trebuie să începem prin a ne întreba dacă există în mentalul românesc un clivaj de natură profundă, sau chiar superficială, pe liniamentul raporturilor dintre români și evrei (ca grupuri etnice). *Care este balanța conlocuirii românilor cu evreii?*

Tipul raportului de conlocuire modelează întregul „aparat de atitudini și opinii”, în care se sistematizează conflicte și armonii, tensiuni și prejudecăți care, în cele din urmă, n-ar avea cum să nu răzbată într-o anchetă despre fenomenul conlocuirii. Spre deosebire de celelalte etnii, cea evreiască are trăsăturile ei specifice, între care cea dintâi se referă la capacitatea formidabilă a comunităților evreiești locale de a-și internaționaliza chestiunile. Într-un fel, modelul în care evreii și-au abordat chestiunea etnică anticipează modelul actual al abordării problemelor etnicilor minoritari în Europa răsăriteană: internaționalizarea problemei. Până la Trianon, esența și conținutul „chestiunii orientale” a constat în problema „națiunilor” răsăritene, adică în ceea ce statistic erau „majoritățile etnice”, modelul acesta persistând până la Yalta (când a fost dezgropat modelul imperialisti de rezolvare a „chestiunii orientale”). După 1989, s-a produs cea mai spectaculoasă deplasare de accent. Esența chestiunii orientale a fost redefinită nu în termenii „majorităților etnice”, ci în termenii „minorităților etnice”. Așa se face că nu există o chestiune a „națiunilor” din fostul și actualul imperiu politico-militar rus, ci o chestiune a „minorităților” din același imperiu, ca și din fosta „zonă comunizată”.

Chestiunea evreiască este una dintre cele mai vechi din zonă. Ancheta noastră s-a desfășurat după momentul unei intense internaționalizări a acestei chestiuni (ocasionată și de pregătirea deschiderii Muzeului Holocaustului de la Washington). Pentru aceste două motive, ancheta raporturilor româno-evreiești a fost și o remarcabilă ocazie de a verifica dacă există o bază de masă, populară și deci națională a chestiunii „antisemitismului”. Așa cum reiese din datele cercetării numai 8% dintre cei anchetați la scară națională se declară „nefavorabili” față de evrei (și 1% „foarte nefavorabili”). Este drept că există o proporție foarte mare de nonrăspunsuri (28%), ceea ce arată că „horizontul de actualitate” a chestiunii este foarte redus. În schimb, proporția celor cu sentimente evreiești favorabile și foarte favorabile este de 63% din total și de 80% dintre cei care și-au exprimat opțiunea. Ne pu-

tem întreba dacă există „variații regionale” (pe provincii istorice”) semnificative ale acestor sentimente. În fapt, rezultă unele variațiuni (de la 52% în Moldova la 96% în Banat), însă luând în considerare variația regională a sentimentelor nefavorabile, observăm că ponderea celor cu sentimente nefavorabile față de evrei în Moldova este de numai 7% (ponderea cea mai mare a celor cu sentimente nefavorabile apare în București — 17%, în Muntenia — 15%, și în Oltenia — 11%).

Să observăm din datele referitoare la sentimentele nefavorabile față de evrei, pe regiuni, că în Moldova, o veche provincie de concentrare etnică evreiască, înregistrăm doar 7% proporția celor cu sentimente nefavorabile, pe când în București, orașul cu viața cea mai politizată, un procent de 17%. O altă provincie, Muntenia, furnizează un procent de 15%, care situează această regiune istorică imediat după București. Din nou, Banatul și Dobrogea se situează între provinciile cu ponderea cea mai înaltă a celor cu sentimente favorabile față de evrei (96% și 73%), Banatul având și ponderea cea mai scăzută a celor cu sentimente nefavorabile (0%).

Cât privește determinarea rezidențială a sentimentelor față de evrei, observăm că și în acest caz se prăbușește prejudecata conform căreia ruralul ar fi sursa sentimentelor nefavorabile față de evrei, în vreme ce urbanul ar impune o structură etnoafectivă deschisă.

Ponderea celor cu sentimente nefavorabile n-are o diferențiere rezidențială semnificativă (variația de 1% poate fi datorată unor „erori” de eșantionare, încadrându-se în marja de 3% probabilitate de eroare a eșantionului).

Putem spune deci că în România nu există o bază etnică, de masă, rurală sau urbană, demografică (sex și vârstă) pentru „antisemitism”. Și, într-adevăr, sentimentele față de evrei nu variază nici după mediul rezidențial, nici după sex și nici după vârstă.

Iată tabelul cu valorile etnomorfologice și cu indicii lui Hofstätter pe provincii:

Tabelul 5

Frecvența atitudinilor pe regiuni istorice și indici etnomorfologici

	Total	Banat	București	Dobrogea	Moldova	Muntenia	Oltenia	Transilvania	Crișana Maramureș
Nonrăspunsuri	28	4	13	37	18	40	21	22	31
Atitudini nefavorabile	9	—	17	4	9	7	15	11	6
Atitudini favorabile	63	96	71	60	73	52	64	66	64
Rata intensității atitudinii etnice	1,71	2,00	1,52	1,8	1,7	1,7	1,5	1,6	1,8
Indicele opiniei dominante (Hofstätter)	38,8	92,16	46,9	35,2	52,4	27,0	38,7	42,9	40,02

Se observă, mai întâi, că balanțele conlocuirii (etnoscopice) indică o puternică înclinare a populației spre atitudinile favorabile, ceea ce înseamnă că tendința dominantă în psihologia colectivă a românilor este aceea a unei

atitudini favorabile față de evrei. Aceasta este foarte puternică atât la scară națională, cât și în fiecare provincie istorică, separată.

Practic, în toate regiunile, fără excepție, balanța etnoscopică înclină spre atitudine etnică favorabilă cu o „greutate” de 10 ori mai mare în Banat și de 4 ori mai mare în Muntenia. Acest raport de variație este de fapt „coeficientul etnoscopic” al regiunii. El variază de la 1/100 la 1/1. Altminteri spus, tendința nefavorabilă poate avea o „greutate” de 100 de ori mai mică decât „greutatea” tendinței favorabile sau poate fi egală cu aceasta. (Și, evident, tendința favorabilă poate fi de 100 de ori mai „grea” decât cea nefavorabilă, respectiv poate fi egală cu aceasta). Ne dăm seama, deci, intuitiv, că scara pe care putem măsura greutatea unei tendințe variază pe un interval de la -100 la $+100$ (-1 la $+1$). În fapt, tocmai acesta este și intervalul de variație al coeficientului Hofstätter.

Revenind la analiza noastră, vom grupa regiunile istorice în raport cu cele patru modele zonale de conlocuire și anume:

De la 0 la $+0,5$: model intercultural, puternică circulație culturală, comunicativitate, atitudine deschisă, acceptare etnică.

De la $+0,5$ la $+1$: model cosmopolit (universalist): valorile comprehensiunii etnice sunt precumpănitoare. Accent scăzut pe valorile autodefinirii (etnice); atracție etnică puternică spre grupul evreiesc.

De la 0 la $-0,5$: neutralitate și toleranță pasivă; refuzul mixajului etnic; pluralism, model cantonal; tendință spre viețuire separată (nu neapărat spre respingere: refuzul celuilalt nu înseamnă respingerea lui).

De la $-0,5$ la -1 : respingere etnică, model etnocentrist, atitudine de refuz radical al stilului de viață a respectivului grup (cel evreiesc, în acest caz).

În România, modelul de conviețuire cu evreii este, pentru 6 provincii, cel intercultural, și pentru 2 provincii (Banat și Dobrogea) este cel „cosmopolit”. Practic, întregul spațiu românesc cuprinde două zone de conviețuire etnică cu evreii: Banatul și Dobrogea este una și cea de-a doua include toate celelalte provincii istorice.

Această grupare ne arată că spațiul de conlocuire cu evreii este deschis și bazat pe o atracție universalistă spre stilul lor de viață. Prin urmare, analiza etnomorfologică infirmă ideea reacției antisemite sau antievreiești pentru zonele României. Ideea „antisemitismului românesc” este, deci, integral fabricată în „cabinet”.

Conlocuirea cu alte etnii, decât cele la care ne-am referit, prezintă indici asemănători celor care redau sentimentele față de evrei și conviețuirea cu aceștia.